

DMorgen

'Stilstand is de tragedie van onze tijd'

JOHAN JACOBS

De Cock is vuur en passie. Vertogen en betogen. Rammen zelfs. Verstill-
ing is voor later. Altijd alert. Als de uitbater van het restaurant hem komt
begroeten, zegt hij: "Jef, aan de hand die gij mij geeft, voel ik dat ge ne
Brusselaar zijn."

Van Jan De Cock wordt gezegd dat hij zijn volk heeft leren kijken.
Tijdens een exclusieve rondleiding in de Bozar, het Paleis voor Schone
Kunsten in Brussel, keek toenmalig premier Herman Van Rompuy mi-
nutenlang naar de torenhoge constructie in vezelplaat. De Cock snelde
toe, nam de premier bij de arm en zei: "Hier moet u gaan staan." Heel
even nam hij het hoofd van de excellentie en duwde het in de goede
richting. "Zo moet u kijken, premier."

Homme sans gêne.

Ook nu vult hij zelf de ruimte met ongekende bevlogenheid. Jan is elektrisch geladen. Ik had hem
gevraagd om een eigenzinnig jaaroverzicht voor de krant. Dat kon, maar aan lijstjes wou hij niet,
aan thema's wel. "Dood aan de lijstjes."

Drie uur lang toetst hij de samenleving aan de tijdgeest, in een kringloop van saturatie, spektakel,
imitatie, waarden, dramatiek en ontsnapping. "Er zit geen begin en geen einde aan een jaar. Het
gaat altijd door. Beweging is de essentie van mijn werk en van mijn denken. Zeker in tijden van
stilstand moet je doorgaan. De hele maatschappij is trouwens gebouwd op snelheid: internet,
twitter, facebook..."

"Wij zijn gesatureerd in pijn en medeleven. Op 1 januari herdenken we wat het jaar voordien is
gebeurd. Hoor je nog iets over de 250.000 doden van Haïti? Die mensen zijn wel nog altijd dood.
De herinnering is weggezaakt. Terwijl de mensen in Port-au-Prince nog altijd in karkassen van
huizen leven en nog even ver staan als een jaar geleden. We kunnen het kennelijk niet blijven
onthouden en verwerken."

Hij staat niet als een zeloot in het leven, maar de kunstenaar is er ook om bewustzijn bij te bren-
gen. Al helemaal een gevierd kunstenaar zoals Jan De Cock, die zich niet beperkt tot één disci-
pline, maar de grenzen opzoekt tussen beeldende kunst, fotografie en architectuur als een vorm
van Gesamtkunstwerk. In zijn werk vind je de strakke geometrie van het modernisme, maar ook
het verknocht zijn aan de traditie met de futurist Boccioni. In het voorjaar 2008 kreeg hij als eerste
nog in leven zijnde Belg een eenmanstentoonstelling in het New Yorkse MOMA. Londen maakte al
kennis met zijn installaties en exclusieve vormtaal.

"Ik ben een doener en een denker, ben altijd op zoek naar verandering. Dat is wat ik bij veel

mensen mis: ze ondergaan de dingen en doen er verder niets meer aan. Onder het zelfbedachte motto: we hebben het allemaal al eens gezien. Dat is de premisse van de ondergang: de saturatie van 'we hebben het allemaal al eens gezien'.

"Met Di Rupo en De Wever hadden we het ook allemaal al eens gezien. Ik ben niet inwisselbaar, zij wel. Zij maken het verschil niet meer, dat is ook hun tragiek. Politiek in België, wat is dat? Waar gaat het over? Hoe meer het in het jaaroverzicht over De Wever gaat, hoe meer we ons verblinden. Het gaat echt over niets."

Modern amfitheater

De spektakelstaat waarin we leven is een steen des aanstoot voor de beeldend kunstenaar. De massale uitvergroting van futiliteiten waar we zelfs geen zaken mee hebben, ervaart hij als ondraaglijke decadentie. "Ineens was er het kamermeisje van Dominique Strauss-Kahn. Spektakel gegarandeerd. Modern amfitheater dat zich binnenskamers afspeelt, wordt uitgeroepen tot ons maatschappelijke thuisgevoel. De totale omkering van wat privaat en publiek is. Er is geen verhaal-DSK, er zijn vele verhalen-DSK."

Het uitzichtloze van de spektakelstaat is dat er geen rem meer op staat, zegt hij. "Ik ging vroeger naar een donkere zaal om mijn gedachten te projecteren bij het zien van Marilyn Monroe. Het was een relatie van één op één. Waar het private of het nietszeggende gekatapulteerd wordt tot het publieke domein, worden de echte vragen niet meer gesteld. De ups en downs van het maatschappelijke proces worden dan marginaal. Het is een dramatische ontwikkeling, want je krijgt de dood in de pot. De economische crisis is al vele jaren in de maak, er wordt geleden en gestreden, en wat is de vraag, anno 2011: is DSK in drie of in twaalf minuten klaargekomen?"

"Het echte spektakel dat charme heeft, wordt niet meer gezien. Mijn 'meme' kon urenlang met warme borden rondlopen omdat ze eelt op haar handen had. Een jaaroverzicht wordt geacht in hoogtepunten te denken. Dat is het perfecte alibi om de grauwsluiers van het echte leven weg te drukken. Overzichten gommen uit. Het toppunt van een jaaroverzicht is dyslexie. Als je de dingen gaat benoemen, valt veel schoonheid weg. Met spektakel is op zich niets mis, maar in de overgemediatiseerde samenleving wordt het gedegradeerd tot vuurwerk van voetnoten. Ik wil dat de uitkomst van spektakel open wordt gelaten - dan wordt het weer mooi. Ik sta niet toe dat DSK ineens mijn hele ruimte komt vullen. En zeker niet als mensen het gaan oprekken tot een moreel imperatief over goed en kwaad. Waarom zou je altijd partij moeten kiezen? Als ik naar een voorstelling ga kijken, weet ik aan het einde nooit of ik voor of tegen ben."

Bij DSK zou hij geen enkel beeld kunnen bedenken anders dan modder die blijft aanspoelen. "Het beeld dat me als een ijspriem stak, is dat van Mohammed Bouazizi, de Tunesische fruitverkoper die zichzelf in brand stak uit protest tegen corruptie, willekeur en despotisme van het regime. Dat zwarte jongetje wordt wit gemaakt en komt aan een beademingstoestel te liggen in het ziekenhuis. Over hem ligt een bedsprei die je in geen enkel vijfsterrenhotel tegenkomt. Nergens in de wereld. Een schittering. En aan die bedsprei staat de Tunesische president zijn nummertje acte de présence op te voeren voor de pers. Fotografen verslinden het spektakel. Die ene bedsprei: waanzin. Mooier dan onder dat kunstwerk kun je niet sterven. Maar het bleef de bedsprei van de leugen."

Verchromd raffinement

Fukushima hakte er bij hem stevig in. "Ik houd erg van Japan, een cultuur met traditie. Ik herinner me een veelvoud van beelden: de eerste lantaarn die aan het slingeren gaat, huiskamers waar de bloemen nog rechtop staan, een geschilderde brievenbus. Dat alles in een nanoseconde verzwolgen. In Fukushima zijn alle waarden en principes weggeslagen. Het land van de zon heeft ons duidelijk gemaakt dat alles kan vergaan. Water dat een schip van honderdduizend ton als wrakhout tegen een bergflank aan gooit. Picasso had het niet kunnen schilderen.

"Ik zeg niet dat de Japanse maatschappij de beste van de wereld is, maar toen ik er als jonge knaap kwam, was ik toch blij verrast door de waarden die het land in zich droeg: respect, woord houden, de traditie koesteren. Hun eerlijkheid vooral. Op een dag vergat ik mijn camera in de taxi. Die chauffeur heeft de hele straat afgezocht om mij te vinden. Hij verontschuldigde zich ook nog omdat hij mij niet attent had gemaakt op het moment van vergetelheid.

"In Tokio kun je je portefeuille rustig een tijdje op de stoep laten liggen. Kom daar om in onze hebzuchtige maatschappij. Ik ken geen enkel land met zoveel raffinement. Ik had altijd de indruk dat zelfs de vangrails van de snelwegen waren opgepoetst. Alles tot in het detail verchroomd. En daar komt dan Fukushima overheen, die alle schoonheid vernietigt. En de wereld opzadelt met een nucleaire veiligheidsneurose. En ook nu is er de vraag: willen we het zien?"

Het was het jaar waarin gekken dood en verderf zaaiden. Massamoordenaars, in Amerika, in Nederland, in Noorwegen en Luik. "Het zijn mensen die niks te vertellen hebben, maar wel graag in het jaaroverzicht zouden worden opgenomen. Het waren een voor een imitatoren die met de vinger in de lucht stonden en riepen: kijk, hier ben ik, ik heb ook een scenario geschreven. Breivik in Oslo, Amrani in Luik: imitatiegedrag. Mannen die mensen omverschieten zijn zwak in hun hoofd. Ze hebben nooit iets origineels gedaan, hebben niets te vertellen. Talentlozen. Imitatie.

"Ik wil de waanzin niet banaliseren. Natuurlijk waren de beelden schrijnend van die tientallen doden op het Noorse eiland. Jonge mensen met een ideaal. Op foto's zie je nog het idyllische landschapje. Een tentzeil in de kleur van het eiland over de lichamen gespreid. Alleen twee voeten in sneakers komen er nog onderuit.

"Wat zijn de waarden nog? De grootste straf voor Breivik was dat hij in de gevangenis geen kranten mocht lezen. Anders was zijn meesterwerk helemaal uitgekomen. De liefhebbers van het machinengeweer begaan hun misdaad niet in een moment van kortsluiting. Nee, ze hebben de misdaad georganiseerd, er is een proces aan voorafgegaan."

De wereld is nog steeds een draaikolk van fanatisme. De Arabische lente was hoopgevend, maar nu duikt het doembeeld van een barre winter op. Het fanatisme is nog lang niet uitgeroeid, weet Jan De Cock.

"Er zijn gradaties in fanatisme. Leaders die niet willen aftreden, zijn doordrenkt van fanatisme. Staats- en regeringsleiders die maar één ambitie hebben: het langst aan de macht blijven. Kadhafi en Moebarak zijn de sprekendste voorbeelden. Macht en fanatisme zijn congruente grootheden. Maar ook dichterbij huis zie je steekvlammen van fanatisme. Het gekonkel van Merkel en Sarkozy heeft ook een fanatiek onderlaagje. Ze weten wat ze moeten doen, maar ze doen het niet. Ze rekken tijd die allang is opgebruikt. Eigenlijk nemen ze het hele systeem in de maling. Breivik wilde iemand zijn voor een dag. Politici die aan de macht willen blijven, zijn er niet voor een dag. Zij hebben een ander soort fanatisme: gezetenheid in het pluche."

Anti-Amerikaans is hij zeker niet. Maar hij wil wel kritische afstand bewaren. De beelden uit het kamertje waar onder meer Obama zat te wachten op de terechtstelling van Osama bin Laden zaten hem niet lekker. "De mannen in dat vergaderzaaltje keken naar iets buiten beeld. Barack Obama, de stafchef, de minister van Buitenlandse Zaken, ze deden of ze ingevroren waren in een ondraaglijke spanning. En natuurlijk was ook weer een fotograaf aanwezig in dat zaaltje. Wat deed die daar als de spanning zo te snijden was? De grote overwinning dat Bin Laden was geliquideerd, werd in dat vergaderzaaltje geconsumeerd als cinema. Geloofwaardigheid? Nul, nul.

"Wij moeten stoppen met te kijken door de ogen van de Amerikanen. In talloze conflicten zijn zij de grote crisisfactor. Toch verwachten ze van ons dat wij ons verplaatsen in hun manier van kijken naar de wereld. Dat deugt dus niet."

Onnozele dozen

Plechtig voor zijn nonchalante spreektrant zegt hij: "Ik hoop dat de media zich kunnen herpakken. Dat ze dieper gaan graven dan een opsomming van incidenten en faits divers. Als ze de slag van mijn wereld aannemen, is het einde zoek. In mijn sector krijg je alleen nog maar overzichten. Dat betekent: stilstand. Stilstand moet je bestrijden met nieuwe experimenten en visies. Wat moet je dan nog met de zoveelste overzichtstentoonstelling? Het is alleen maar luiheid en krenterigheid. Een kunstenaar die zichzelf niet heruitvindt en gaat denken zoals anderen denken, heft zichzelf op. Van kunst wordt nu ook alom het leven zoals het is gemaakt. Een gruwel. Einde kunst.

"Nogmaals, stilstand is de tragedie van onze tijd. En dan kun je wel zeggen dat het aan de crisis ligt of aan weet ik wat voor excuses. Het enige antwoord is: koprollen; kop vooruit en doorgaan. Ik zie weleens een tentoonstelling waarbij ik denk: deden ze dat 159 jaar geleden ook al? Het prikkelt me alleen maar om nog verder in de vernieuwing te gaan. Ik maak vandaag dingen waarvan mensen soms zeggen: dat kan ik ook. Juist niet. Ze hebben het kunstwerk niet gevat.

"Mijn tentoonstellingsproject Jacqueline Onassis 2011 lijkt simpel. Terwijl het een weerstandstentoonstelling is die grensoverschrijdend is. Ik maak twee tentoonstellingen van een jaar, in Knokke-Heist en in Baden-Baden. Wat ik laat zien, is de geschiedenis van de onsterfelijkheid. Ik doe dat met onnozele dozen en met projecties op de muur. De enige die je niet ziet, is Jacqueline Onassis. Die zweeft ergens door de ruimte."

Al vijftien jaar timmert hij aan de weg. Op zijn twintigste had hij zijn eigen atelier. "Een eigen atelier is een sleutelmoment in het leven van een kunstenaar. Ik kan u verzekeren, daar maak je geen vrienden mee. Het wezen van een beeldend kunstenaar als ik is het besef dat je gelijk hebt. Voor dat gevoel is de plek waar je werkt niet onbelangrijk. In Calcutta kan ik niet doen wat ik in Brussel doe.

"Van een doorbraak kan ik niet spreken. Ik heb een aaneenschakeling van doorbraken gekend. En dat verbonden met ambacht en metier. Wat niet wil zeggen dat ik een ambachtsman ben - ik ben een kunstenaar. Het is een lange weg geweest, kan ik u zeggen. De keuze voor objecten heeft een metafysische binnenkant. Het gaat om hoe je je verhoudt met de ruimte. Sculpturen creëren hun eigen ruimtelijkheid. Je wordt meer de universele schaal van de mens gewaar in een object.

"Ik ben iemand die altijd de moeilijkste weg zoekt. Noem het gebeeldhouwde jazz. Ik heb de mentaliteit van een Brusselse zelfstandige. Het ene voorgelacht had een brasserie en beenhou-

werij. Mijn andere grootvader heeft zich opgewerkt van het retoucheren van foto's tot het maken van filmaffiches. Met dank aan een tekencursus van De Post. Ik heb ze allemaal, zijn filmaffiches. Honderden.

"Omschakeling geeft drive. Ik heb het zelf gevoeld toen ik van de jezuïeten naar het vrij onderwijs overstapte. Het was als een bliksemschicht. Met de overgang naar Sint-Lucas heb ik echt iets gedaan dat blijft duren."

Twijfel omarmen

Jan De Cock is een waterval, maar niet als vragen persoonlijk worden. Over zijn komaf, het leven in een atelier, de liefde, is hij weinig spraakzaam. Het inkijkrecht dat is toegestaan blijft op kiertjesmaat. Bang voor kwetsbaarheid? Hij laat het in het midden.

"Ik ben permanent in gevecht met beelden en gedachten in mijn hoofd om ze niet te laten verankeren. Ik wil niet naar resultaten toe werken. Resultaatgerichte kunst bestaat voor mij niet. Ik wil alle registers openhouden en blijven improviseren. Mijn drijfveer is een soort zelfvervolmaking in wat nog niet bestaat. Ik weet dat ik het kan brengen, ongeacht trends in de kunst.

"Hout heeft mijn liefde, ja. Al werk ik met alles waar een beeldhouwer mee kan werken. Ik vind het altijd wel een sensatie om hout een nieuw leven te geven in een object. Niets mis met wrakhout. We zijn toch in alles een uitsparing van onszelf. Kunst is tijdrovend. Duursport. Alle materialen moeten worden opgebruikt en ook de gedachten die erachter zitten. De paradox is dat ik grote beroepsernst heb, maar dat wat ik doe niet wordt gezien als een beroep. Tussen nu en een week gaat mijn grootmoeder me voor de tiende keer vragen: 'Wanneer gaat ge nu eens beginnen te werken? Het is tijd, hé.'

"Tussen de kunstenaar en de man die ik ben, bestaat geen persoonsontdubbeling. Ik ben 24 uur op 24 kunstenaar."

Of hij twijfel kent, vraag ik. "In elk werk, in iedere manifestatie zit iets van twijfel. Ik omarm twijfel, maar wil het alleen brengen als fait divers. Ik geef er de draai van ironie en humor aan.

"Ik ben er rotsvast van overtuigd dat we ooit in een andere wereld zullen leven. Als de wereld niet verandert, dan doe ik het zelf wel. Dat greintje utopisme draag ik altijd in me. De verandering zal kleinschalig zijn, maar daar zit ik niet mee. Ik wil geen beschrijving van mezelf zijn. Ik geloof in maakbaarheid, hoe minimaal die ook moge zijn."